

Визнання Російської Федерації державою-спонсором тероризму: відповідність критеріям "Клубу злочинців"

Олена Давліканова

Центр аналізу європейської політики, <https://cepa.org>

Школа перспективних міжнародних досліджень ім. Пола Нітце при Університеті Джона Гопкінса, <https://sais.jhu.edu/>

Анотація: У статті розглянуті найвагоміші підстави для визнання Російської Федерації державою-спонсором тероризму. Ця проблема стала актуальною після повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року – найбільшого і найкривавішого збройного конфлікту в Європі з часів Другої світової війни, що став випробовуванням для єдності Колективного Заходу та глобальної системи безпеки. Мрія про мирний і процвітаючий європейський простір від Лісабона до Владивостока була назавжди зруйнована.

Для досягнення своїх геополітичних цілей Росія з 1991 року брала участь у багатьох збройних конфліктах: у Грузії, Таджикистані, Чечні, а тепер і в Україні, проводила операції на території інших держав та підтримувала терористичні організації. Намагаючись стати наддержавою після розпаду СРСР, Росія десятиліттями використовувала інструменти гібридної війни, щоб послабити демократію у світі та зберегти вплив на колишні радянські республіки. Деякі її дії можуть бути кваліфіковані як тероризм, підтримка тероризму, етноцид або геноцид.

У цій статті ми розглянемо критерії включення країн до списку держав-спонсорів тероризму США і порівняємо їх із діями Російської Федерації. Очевидно, що Росія може бути включена до цього списку, хоча США, як і раніше, не наважуються назвати її державою-спонсором тероризму або терористичною державою (режимом).

Ключові слова: війна, конфлікт, агресія, повномасштабне вторгнення, держава-спонсор тероризму, терористичне держава, тероризм, Росія, Російська Федерація, Україна.

Вступ

Повномасштабне вторгнення в Україну, розпочате Російською Федерацією (РФ) 24 лютого 2022 року, стало грубим порушенням світового порядку після Другої світової війни, призвело до численних воєнних злочинів, скоєних російськими військовими¹, і викликало дискусії про визнання Російської Федерації державою-спонсором тероризму.

Що означає цей термін? Держдепартамент США дає таке визначення: «Країни, які, на думку держсекретаря, неодноразово надавали підтримку актам міжнародного тероризму»², насамперед убивствам на чужій території³.

США вперше склали список держав-спонсорів тероризму 1979 року. Наразі у списку чотири країни: Сирія (додана 29 грудня 1979 р.), Іран (з 19 січня 1984 р.), Корейська Народна-Демократична Республіка (Північна Корея) (з 20 листопада 2017 р.) та Куба (з 12 січня 2021 р.). Але цей список періодично переглядають, і країни можуть бути виключені з нього, за наявності доказів, що вони більше не відповідають критеріям держав-спонсорів тероризму. Так сталося з Іраком, Лівією, Південним Єменом та Суданом.

У цій статті коротко розглянуті дії країн, що призвели до їх включення до списку держав-спонсорів тероризму, у порівнянні з деякими діями Російської Федерації, починаючи з 1991 року, які можуть стати підставою для віднесення до держав-спонсорів тероризму. Акцент зроблено на дискусії про те, чи включати Росію до списку держав-спонсорів тероризму Держдепартаменту США. Хоча Україна, багато країн та інституцій ЄС вже зробили це, у США досі не ухвалили рішення з цього питання. Враховуючи тривалу та інтенсивну війну в Україні, будь-яке рішення про включення Росії до цього списку слід ретельно вивчити з урахуванням потенційних наслідків для демократичного світу, якщо Російська Федерація продовжуватиме діяти в тому ж ключі.

Які дії дали підстави визнати деякі країни державами-спонсорами тероризму?

Чиновники Держдепартаменту називають визначення країни як держави-спонсора тероризму «ядерним варіантом»⁴. Держдепартамент США публі-

¹ Amanda Macias, "Russia Has Committed More Than 65,000 War Crimes in Ukraine, Prosecutor General Says," *CNBC*, February 1, 2023, <https://www.cnn.com/2023/02/01/ukraine-russia-war-65000-war-crimes-committed-prosecutor-general-says.html>.

² "State Sponsors of Terrorism," Bureau of Counterterrorism, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/state-sponsors-of-terrorism/>.

³ "Country Reports on Terrorism 2020: Democratic People's Republic of Korea," Bureau of Counterterrorism, U.S. Department of State, www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/democratic-peoples-republic-of-korea/.

⁴ Michael Crowley and Edward Wong, "Blinken Resists Push to Label Russia a Terrorist State," *New York Times*, July 29, 2022, <https://www.nytimes.com/2022/07/29/us/>

кує щорічні звіти з доказами причетності держав до вбивств на чужій території та інших злочинів, що є підставою для їхнього включення до списку держав-спонсорів тероризму. Ми розглянемо ці докази для країн, які в даний час внесені до списку, щоб встановити еталон і порівняти з ним дії Російської Федерації.

Сирія. Країна була додана до списку 1979 року. Вона, зокрема, надавала зброю та політичну підтримку Хезболлі, її політика сприяла посиленню Аль-Каїди та ІДІЛ, і крім того, вона продовжувала планувати та здійснювати терористичні операції за кордоном. Звільнивши екстремістів з в'язниць у 2011-2012 рр., режим Асада створив сприятливі умови для зростання тероризму всередині країни, що через вісім років призвело до брутальних дій по відношенню до сирійського та іракського населення. Керівництво країни переслідує та саджає у в'язниці опозиціонерів, правозахисників і протестувальників під приводом боротьби з тероризмом, зображуючи себе жертвою внутрішніх терористів⁵.

Таким чином, індикатори, які свідчать про те, що країна є державою-спонсором тероризму, включають підтримку терористичних угруповань (фінансова допомога, зброя, сприяння терористичній діяльності), що призводить до численних смертоносних нападів або терористичних актів усередині країни та за кордоном. Сюди входить надання притулку терористам та відмова в екстрадиції таких осіб на запит; сприяння змовам та переслідування інакодумців на території інших країн; використання місцевих терористичних організацій та маріонеток, щоб уникнути відповідальності; здійснення (організація) кібератак проти іноземних урядів і приватного сектору; та тісне співробітництво з визначеними державами-спонсорами тероризму.

Іран. У доповіді Держдепартаменту США за 2019 рік Іран названо «найгіршою у світі державою-спонсором тероризму»⁶. Країна була визнана державою-спонсором тероризму у 1984 році. Підставою для такого рішення стала підтримка Іраном Хезболли, палестинських терористичних угруповань у Газі, а також різних терористичних та воєнізованих угруповань в Іраку, Сирії та інших країнах Близького Сходу (Катаїб Хезболла (КН), Харакат ан-Нуджаба та Асаїб Ахль аль-Хак), що дестабілізує регіон. Надання фінансової підтримки та допомоги шіїтським бойовикам з Афганістану й Пакистану дозволило їм взяти участь у репресіях режиму Асада в Сирії. Іран також підтримував зброєю операції сирійського ополчення. Він постачав зброю Хезболлі в Лівані, шіїтським угрупованням у Бахрейні та бойовикам-хуситам у Ємені.

politics/russia-terrorism-blinken.html.

⁵ "Country Reports on Terrorism 2020: Syria," Bureau of Counterterrorism, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/syria/>.

⁶ "Country Reports on Terrorism 2020: Iran," Bureau of Counterterrorism, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/iran/>.

Використання зброї Хамасом та іншими палестинськими терористичними угрупованнями у 2020 році призвело до численних вбивств у Газі та на Західному березі ріки Йордан. Країна використовувала групи бойовиків та маріонеток у регіоні, щоб уникнути відповідальності за свою агресивну політику.

Іран також підтримував порушення прав людини щодо цивільного населення в Іраку і надавав притулок особам, які вважаються терористами або підлягають екстрадиції, зокрема, високопоставленим діячам Аль-Каїди. Крім того, Іран переслідував іранських дисидентів у європейських країнах – Албанії, Бельгії, Данії та Нідерландах. Уряд Ірану реалізує широку наступальну кіберпрограму, яка дозволяє організовувати кібератаки проти іноземних урядів та приватних компаній⁷.

Корейська Народно-Демократична Республіка (Північна Корея) була визнана державою-спонсором тероризму в 1988 р. (виключена в 2008 р. після згоди заморозити й припинити свою ядерну програму) і знову 20 листопада 2017 р. Це рішення ґрунтувалось на ролі Північної Кореї у вибуху пасажирського рейсу Korean Airlines у 1987 році, наданні нею притулку членам японської Червоної Армії, розшукуванням урядом за участь в угоні літака Japan Airlines у 1970 р., а також викраденні громадян Японії у 1970-х та 1980-х рр.⁸

З 2008 року Північна Корея, порушуючи домовленості, активно реалізовувала свою ядерну програму, провівши два випробування ядерної зброї – у 2009 та 2013 рр. Країна продає техніку та озброєння Хезболлі й Хамасу. Повідомлялося про застосування північнокорейських протитанкових керованих ракет проти Ізраїлю у 2014 році. Уряд Північної Кореї звинувачують у переслідуванні, викраденні та вбивствах біженців, дисидентів та іноземців, які намагаються допомогти народу Північної Кореї, таких, як преподобний Кім Дон Сік. Повідомлялось і про кібератаки, націлені на урядові установи США⁹.

Кубу додали до списку в 1982 р. за надання притулку, навчання, допомогу та фінансову підтримку партизанських груп та окремих терористів. У 2015 р. її виключали зі списку у спробі налагодити американо-кубинські відносини, але невдовзі після цього адміністрація Трампа відновила її статус держави-спонсора тероризму за подальше приховування осіб, які вчинили чи сприяли терористичним актам у США. Основною метою було позбавити

⁷ “Country Reports on Terrorism 2020: Iran.”

⁸ “Country Reports on Terrorism 2020: Democratic People’s Republic of Korea,” Bureau of Counterterrorism, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/democratic-peoples-republic-of-korea/>.

⁹ “North Korea: Back on the State Sponsor of Terrorism List?” Hearing before the Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation, and Trade of the Committee on Foreign Affairs House of Representatives, Serial No. 114-118, October 22, 2015 (Washington: U.S. Government Publishing Office, 2015), <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-114hhrg97268/html/CHRG-114hhrg97268.htm>.

режим Кастро ресурсів для придушення кубинського народу і перешкодити його негативному впливу на Венесуелу і всю Західну півкулю. Наприклад, у 2019 р. Куба відмовилася екстрадувати до Колумбії лідерів угруповання, відповідального за вибух у Боготі, внаслідок якого загинуло 22 особи. Також вона відхилила запит США про видачу вбивці, включеного ФБР до списку найбільш розшукуваних терористів, причетного до вбивства поліцейського Вернера Ферстера в штаті Нью-Джерсі в 1973 р., і члена Збройних сил національного визволення (Fuerzas Armal de Liberación) Моралеса, який скоїв масове вбивство за допомогою вибухового пристрою¹⁰. Уряд Куби підтримує FARC і дозволяє ELN продовжувати свою діяльність за кордоном. Він також допомагає створенню сприятливих умов для міжнародних терористів у Венесуелі, підтримуючи Мадуро. Крім того, Куба тісно співпрацює з Іраном і Північною Кореєю, визнаними спонсорами тероризму.

Санкції, введені проти Куби як держави-спонсора тероризму, поширюються і на торгових партнерів Куби. Ці санкції включають обмеження на іноземну допомогу США, заборону експорту та продажу військової продукції, а також контроль над експортом товарів подвійного призначення.

Дії Російської Федерації, які дозволяють кваліфікувати її як державу-спонсора тероризму

Російську Федерацію ніколи не називали державою-спонсором тероризму, хоча у квітні 2020 р. уряд США вніс до списку світових терористів Російський імперський рух (Российское имперское движение, РИД) та його керівництво. Це був перший випадок, коли Держдепартамент вніс до списку біле терористичне угруповання. Російський імперський рух проводив військову підготовку прихильників переваги білої раси та неонацистів у Європі. У 2016 р. навчальний курс РИД пройшли двоє шведів, після чого вони здійснили серію вибухів у Гетеборгу (Швеція) – у притулку для біженців, гуртожитку для прохачів притулку та кафе. Ці люди були пізніше засуджені у Швеції за свої злочини.

Перед розформуванням Групу Вагнера визнала терористичною організацією британська влада¹¹, а Міністерство фінансів США наклало на неї санкції, як на транснаціональну злочинну організацію¹². Пізніше, у 2023 році, американські сенатори Бен Кардін, Роджер Вікер та інші знову запропонували дво-

¹⁰ "Country Reports on Terrorism 2020: Cuba," Bureau of Counterterrorism, U.S. Department of State, www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2020/cuba/.

¹¹ Ivan Pereira, "Russian-backed Mercenary Squad Wagner Group Designated as Terrorist Organization by UK Officials," *ABCNews*, September 15, 2023, <https://abcnews.go.com/International/wagner-group-designated-terrorist-organization-uk-officials/story?id=103226543>.

¹² "Treasury Sanctions Russian Proxy Wagner Group as a Transnational Criminal Organization," *U.S. Department of the Treasury*, January 26, 2023, <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1220>.

партійний Закон про притягнення до відповідальності російських найманців (Holding Accountable Russian Mercenaries, HARM), що зобов'язував би держсекретаря визнати Групу Вагнера іноземною терористичною організацією¹³. Вагнер фінансувався і діяв під егідою російського уряду¹⁴. Група скоїла численні воєнні злочини в Україні, Сирії, Лівії, Венесуелі та в Африці, включаючи масові страти, зґвалтування, викрадення дітей та фізичне насильство¹⁵.

Мета цієї статті – проаналізувати, чи можна кваліфікувати Російську Федерацію як державу-спонсора тероризму. Ми розглянемо її дії в інших країнах – як у тих, що не мають конфлікту з Росією, так і там, де Росія була стороною конфліктів після 1991 року. Хоча повний аналіз дій Російської Федерації потребує масштабних досліджень, наш аналіз зосередиться на кількох прикладах її дій, подібно до того, як це робить Департамент США для обґрунтування визнання інших країн державами-спонсорами тероризму. Особливу увагу буде приділено Україні – країні, яка активно виступає за таке визнання.

Надання підтримки (фінансова допомога, зброя, сприяння діяльності терористів) терористичним угрупованням, що часто призводить до численних смертоносних нападів або терористичних актів усередині країни та за кордоном, а також до порушень прав людини:

- Підтримка Групи Вагнера, котра діє відповідно до зовнішньополітичних цілей Російської Федерації, сіє терор і скоює військові злочини, зокрема, у Сирії, Лівії, Центральноафриканській Республіці, Малі, Судані, Мадагаскарі, Венесуелі, Мозамбіку та Україні;
- Підтримка Хезболли, іранського Корпусу вартових ісламської революції та Талібану, включаючи передачу хімічної та іншої зброї¹⁶;
- Політична, фінансова та військова підтримка невизнаної Придністровської Молдавської Республіки;
- Підтримка сепаратистів, які чинили акти насильства проти українського цивільного населення у східних та південних областях України у 2014 році при спробах створення квазіреспублік;

¹³ “Cardin, Wicker, Colleagues Lead Legislation to Designate Wagner Group As a Foreign Terrorist Organization,” *Sen. Ben Cardin site*, February 15, 2023, www.cardin.senate.gov/press-releases/cardin-wicker-colleagues-lead-legislation-to-designate-wagner-group-as-a-foreign-terrorist-organization/.

¹⁴ Jennifer Maddocks, “Putin Admits to Funding the Wagner Group: Implications for Russia’s State Responsibility,” *Lieber Institute*, West Point, June 30, 2023, <https://lieber.westpoint.edu/putin-admits-funding-wagner-group-implications-russias-state-responsibility/>.

¹⁵ “Treasury Sanctions Russian Proxy Wagner Group as a Transnational Criminal Organization.”

¹⁶ “Four Reasons Why the US Should Designate Russia as a State Sponsor of Terrorism,” *Euromaidan Press*, August 31, 2022, <https://euromaidanpress.com/2022/08/31/ why-russia-should-be-designated-a-state-sponsor-of-terrorism-2/>.

- Систематичне надання важкого озброєння, грошей, особового складу, навчання та сприяння незаконним збройним формуванням, що призвело не тільки до терору проти українського населення Донецької та Луганської народних квазіреспублік (ОРДЛО), але й до численних терактів, включаючи збиття рейсу МН17 Малайзійських авіаліній, унаслідок чого загинули 298 мирних мешканців, тощо.

Надання притулку терористам і відмова в їх екстрадиції на вимогу:

- Переховування колишнього президента України Януковича, визнаного винним у державній зраді та не екстрадованого з Російської Федерації, а також інших політичних діячів, які втекли після Революції гідності;
- Відсутність реакції на вимоги екстрадиції трьох осіб, визнаних винними у збитті літака Малайзійських авіаліній та засуджених голландським судом до довічного ув'язнення¹⁷. Серед них – Ігор Гіркін, колишній співробітник Федеральної служби безпеки, який відіграв ключову роль в анексії Російською Федерацією Криму, а потім організував угруповання бойовиків у так званій Донецькій Народній Республіці.

Сприяння змовам і переслідування дисидентів на території інших країн:

- Отруєння кандидата в президенти України Віктора Ющенка діоксином у 2004 р.;
- Отруєння колишнього офіцера спецслужб Литвиненка полонієм-210 у Великій Британії в 2006 р.;
- Отруєння колишнього розвідника Скрипаля та його родини нервово-паралітичною речовиною «Новичок» у Великій Британії в 2018 р.;
- Сприяння викраденню та вбивству українських активістів під час Революції гідності;
- Планування вбивства українського керівництва та заміни президента Віктором Януковичем, колишнім президентом України, звинуваченим у державній зраді, в 2022 р.¹⁸;
- Організація незаконного «референдуму» в анексованому Криму, з залученням неросійських етнічних груп, що започаткувало системну політику переслідування та придушення з метою ліквідації самобутніх культур етнічних українців і татар у Криму. Ці громади зазнавали викрадень, вбивств, довільних обшуків і затримань, утисків їхніх лідерів, ліквідації їхніх організацій, примусового вигнання тощо;
- Масові тортури, зв'алтування і страти мирного населення в окупованих Донецькій і Луганській областях України, а також в інших регіонах, що перебували під окупацією з 24 лютого 2022 року – дії, які вже класифіко-

¹⁷ Paul Kirby, "MH17: Australia Asks Russia to Hand over Three Who Downed Airliner," *BBC News*, November 18, 2022, www.bbc.com/news/world-europe-63673919.

¹⁸ Mikhail Zygar, *War and Punishment. Putin, Zelensky, and the Path to Russia's Invasion of Ukraine* (Scribner, 2023).

вані більшістю демократичних країн як геноцид¹⁹. Керівництво Росії планувало відправити полонених українців до концентраційних таборів у Західному Сибіру²⁰. У 2023 році прем'єр-міністр Росії Михайло Мішустін підписав постанову уряду²¹, доручивши Федеральній службі виконання покарань Росії створити 28 виправних колоній у чотирьох анексованих Росією областях України – Донецькій, Луганській, Херсонській та Запорізькій.

Використання місцевих терористичних організацій та маріонеток для уникнення відповідальності:

- Використання місцевих терористичних організацій для дестабілізації України та порушення її суверенітету шляхом створення Донецької та Луганської народних квазіреспублік²²;
- Спонсорування правих організацій і рухів у Європі та їх використання для антиурядових демонстрацій і дестабілізації внутрішньої ситуації.

Проведення чи організація кібератак проти іноземних урядів та приватного сектору:

- Численні випадки шкідливої кібердіяльності проти державних органів, виборчих організацій, служб охорони здоров'я, фармацевтики, оборонної промисловості, енергетичної інфраструктури, ядерних і комерційних об'єктів, систем водопостачання, авіації та критично важливих виробництв. Серед гучних інцидентів – злам у 2020 році ланцюга поставок програмного забезпечення SolarWinds, атака на американські компанії, що розробляли вакцини проти COVID-19, у 2020 році, та атака на інфраструктуру систем промислового контролю США у 2018 році²³.

Тісна співпраця з державами, визнаними спонсорами тероризму:

- Надання матеріальної підтримки Сирії, яка зараз вважається державою-спонсором тероризму;
- Звернення до Ірану та Північної Кореї по військову допомогу;

¹⁹ "Seven Countries Have Already Recognised Russia's War Against Ukraine as Genocide," *Promote Ukraine Media*, May 29, 2022, <https://www.promoteukraine.org/seven-countries-have-already-recognised-russias-war-against-ukraine-as-genocide/>.

²⁰ Ігор Бережанський, "Путін та Шойгу планували створити концтабори для українців у Західному Сибіру - Данілов," *ТСН*, 22 квітня 2022, <https://tsn.ua/ato/putin-ta-shoygu-planuvai-stvoriti-konctabori-dlya-ukrayinciv-u-zahidnomu-sibiri-danilov-2043070.html>.

²¹ "Распоряжение Правительства Российской Федерации от 23.01.2023 № 97-р", <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202301240007>.

²² S.Res.623 – A Resolution Calling on the Secretary of State to Designate the Russian Federation as a State Sponsor of Terrorism," *Congress.gov*, June 23, 2022, <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-resolution/623/text>.

²³ Russia Cyber Threat Overview and Advisories / Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, <https://www.cisa.gov/uscrt/russia>.

- Порушення санкцій США шляхом продажу нафти Північній Кореї²⁴.

На додачу до наведених вище прикладів, Російська Федерація:

- Переслідуючи свої геополітичні цілі, стала учасником таких конфліктів, як громадянська війна в Грузії (1991-1993), війна в Абхазії (1991-1993), війна в Придністров'ї (1992), громадянська війна в Таджикистані (1992-1999), перша чеченська війна (1994-1996), війна в Дагестані (1999), друга чеченська війна (1999-2009), війна в Грузії (2008), повстанський рух на Північному Кавказі (2009-2017), і нинішня російсько-українська війна (з 2014). Багато з цих конфліктів характеризуються кампаніями терору проти цивільного населення, включаючи удари по ринках, культурних, освітніх і медичних установах, житлових районах та критичній інфраструктурі (навіть атомних електростанціях, таких, як Чорнобильська та Запорізька АЕС в Україні);
- Направляла кампанію інформаційної війни петербурзького Агентства інтернет-досліджень, націлену на поширення дезінформації та соціальний розкол у ЄС та США²⁵;
- Поширювала пропаганду та популізм, надавала підтримку правим і про-російським політичним партіям у європейських країнах²⁶;
- Підтримувала режими Асада, Ніколаса Мадуро та генерала Халіфі;
- Переслідувала, ув'язнювала та вбивала опозиціонерів, правозахисників і незгодних (Політковська, Магнітський, Немцов, Навальний, Кара-Мурза та інші) під приводом боротьби з тероризмом, видаючи себе за жертву внутрішніх терористів.

Нинішня спеціальна військова операція, розпочата Росією проти України 24 лютого 2022 року, дуже вплинула на архітектуру світової безпеки. Занепокоєння викликає і загроза світовій продовольчій безпеці, яку становлять дії Росії, особливо зрив зернової угоди. Все це спричиняє дискусії про кваліфікацію дій Російської Федерації не тільки зараз, а з самого розпаду Радянського Союзу. Розгляд питання про визнання Росії державою-спонсором тероризму викликає багато питань і може мати серйозні наслідки для світової політики, у разі його реалізації.

²⁴ The Republican Study Committee's Task Force on National Security and Foreign Affairs, *The RSC National Security Strategy: Strengthening America & Countering Global Threats*, https://mikejohnson.house.gov/uploadedfiles/nstf_report.pdf.

²⁵ Select Committee on Intelligence, United States Senate, *Report on Russian Active Measures, Campaigns and Interference in the 2016 U.S. Election*, Volume 2: Russia's Use of Social Media with Additional Views, https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/documents/Report_Volume2.pdf.

²⁶ Rosa Balfour et al., *Europe's Troublemakers – The Populist Challenge to Foreign Policy* (European Policy Center, 2016), <https://www.epc.eu/en/Publications/EUROPES-TROUBLEMAKERS--The-p~257da8>.

Для визнання державою-спонсором тероризму країна має регулярно підтримувати акти міжнародного тероризму²⁷. Порівняння критеріїв, які використовує Держдепартамент США для віднесення країн до держав-спонсорів тероризму, з діями Російської Федерації однозначно свідчить про те, що РФ відповідає вимогам для такого віднесення. Однак через складнощі «реальної політики» питання про те, чи варто офіційно визнати Росію державою-спонсором тероризму, не має однозначної відповіді.

Можливі наслідки такого рішення

Проти Російської Федерації з 2014 по 2022 рр. було введено найбільше в світі санкцій – близько 2700²⁸. До кінця першого року повномасштабного вторгнення кількість санкцій різко зросла: 10 608 було накладено на фізичних осіб, 3 431 – на компанії та 492 – на установи²⁹. Але їх, схоже, недостатньо, щоб зупинити агресію. Більше того, безпрецедентні санкції поки що не завдали істотних збитків економіці Росії. Її ВВП, за прогнозами ОЕСР, знизиться на 2,5% за найгіршого сценарію, за даними Світового банку – на 0,2%, а МВФ очікує зростання на 0,7% у 2023 році³⁰. Деякі прогнози навіть припускають, що Росія може мати достатньо ресурсів, щоб відновити свій військовий потенціал за два-чотири роки³¹.

Коли у квітні 2022 року дискусія відновилась, офіційний представник Держдепартаменту Нед Прайс зазначив: «Санкції, які ми запровадили – це ті самі заходи, які спричинило б визнання державою-спонсором тероризму»³². Щоб зрозуміти, чи відображає ця заява реальний стан речей, у цій заключній частині статті ми розглянемо категорії санкцій, що накладаються внаслідок визнання країни державою-спонсором тероризму: обмеження

²⁷ Ingrid (Wuerth) Brunk, "How Congress Should Designate Russia a State Sponsor of Terrorism," *Just Security*, September 27, 2022, <https://www.justsecurity.org/83263/how-congress-should-designate-russia-a-state-sponsor-of-terrorism/>.

²⁸ Nick Wadhams, "Russia Is Now the World's Most-Sanctioned Nation," *Bloomberg*, March 7, 2022, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-07/russia-surges-past-iran-to-become-world-s-most-sanctioned-nation>.

²⁹ "Total Number of List-based Sanctions Imposed on Russia by Territories and Organizations Worldwide from February 22, 2022 to February 10, 2023, by Target," *Statista*, 2023, <https://www.statista.com/statistics/1293531/western-sanctions-imposed-on-russia-by-target/>.

³⁰ "Impact of Sanctions on the Russian Economy," *European Council*, Infographics, <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/impact-sanctions-russian-economy/>.

³¹ "Russia Can Rebuild Military in 2-4 Years: Estonia," *The Defense Post*, October 19, 2022, <https://www.thedefensepost.com/2022/10/19/russia-rebuild-military>.

³² Christina Wilkie, "U.S. Is Taking 'a Close Look' at Whether to Label Russia a State Sponsor of Terrorism. Here's What That Means," *CNBC*, April 19, 2021, www.cnn.com/2022/04/19/us-is-taking-a-close-look-at-whether-to-label-russia-a-state-sponsor-of-terrorism-heres-what-that-means.html.

іноземної допомоги США, заборона експорту і продажу військової продукції, контроль над експортом товарів подвійного призначення, а також різні фінансові та інші обмеження. У цьому контексті особливо актуальні санкції, спрямовані як проти країн, так і проти окремих осіб, які беруть участь у торгівлі із зазначеними державами.

Заборона експорту й продажу військової продукції та контроль над експортом товарів подвійного призначення

Після 2014 року США та ЄС посилили контроль за товарами, які могли бути використані російськими військовими. Ці товари охоплюють широкий спектр категорій виробів та послуг, які підлягають експортному контролю, включаючи інтегральні схеми та напівпровідники, засоби зв'язку, деталі й компоненти авіаційної та морської техніки, лазери та багато іншого³³. Але цей крок мав дещо формальний характер, оскільки предмети подвійного призначення, як і раніше, дозволялися у разі заяви, що вони призначені для цивільного застосування. Крім того, дозволялось виконувати контракти, укладені до 2014 року, що дало російським компаніям можливість ефективно оминати санкції, вносячи зміни до існуючих угод. За оцінками Європейської ради з експорту звичайних озброєнь, у 2015-2020 роках 10 країн ЄС експортували до Росії зброї на 346 млн. євро³⁴. Після звільнення українських територій з'явилися докази використання товарів, імпортованих у військових цілях у період між анексією Криму та повномасштабним вторгненням. Верховний представник Євросоюзу із закордонних справ та політики безпеки Жозеп Боррель зазначав, що у 45% російської техніки використовуються комплектуючі з Європи. Він також визнав, що «усередині підбитих в Україні російських танків виявлено величезну кількість електронних компонентів європейських високотехнологічних компаній»³⁵. Російські малі військові кораблі оснащені американськими тепловізійними камерами. Тож у 2022 році були запроваджені нові обмеження, але й вони виглядають недостатніми. Недавнє розслідування показало, що «Шахеда-136», зроблені після початку повномасштабного вторгнення, містять понад 30 компонентів західного ви-

³³ Cortney O'Toole Morgan, Grant D. Leach, "New U.S. Sanctions and Export Controls Aim to Impose 'Devastating Costs' on Russia," *Husch Blackwell*, February 25, 2022, <https://www.huschblackwell.com/newsandinsights/new-us-sanctions-and-export-controls-aim-to-impose-devastating-costs-on-russia>.

³⁴ "Про репутаційні втрати для компаній, що дотримувались антиросійських санкцій «з широко заплученими очима»", *РБК-Україна*, 10 серпня 2022, <https://daily.rbc.ua/rus/show/reputatsionnyh-poteryah-kompaniy-kotorye-1660016641.html>.

³⁵ Вікторія Власенко, "Боррель: Санкції ЄС послаблюють боєздатність армії РФ", *Deutsche Welle*, 13.09.2022, <https://www.dw.com/uk/borrel-u-evroparlament-i-sankcii-es-poslabluut-boezdatnist-rosijskoi-armii/a-63109588>.

робництва³⁶. Ця ситуація «ставить під сумнів ефективність суверенного експортного контролю та процесів внутрішнього контролю корпорацій»³⁷.

Слід зазначити, що нинішні санкції не дуже ефективні. За словами американських чиновників, корпорація «Уралвагонзавод» та Челябінський тракторний – два найбільші танкові заводи Росії – припинили виробництво через брак іноземних комплектуючих. Крім того, країну залишили майже 1000 компаній приватного сектору та 200 000 росіян, багато з яких мали високу кваліфікацію³⁸.

Закордонна допомога США

З п'яти категорій закордонної допомоги – економічна, гуманітарна, багатосторонній економічний внесок, двостороння допомога з метою розвитку та військова допомога – військова допомога Росії не надається з 2014 року. Сума допомоги, наданої Росії у 2022 році, склала \$159,42 млн., що ставить її на 32-е місце з 172 країн³⁹. Допомогу отримували охорона здоров'я, енергетика, довкілля, бізнес, уряд та громадянське суспільство.

Після розпаду СРСР у 1991 році надання іноземної допомоги вважали інструментом просування реформ і зміцнення демократії, але Інститут політичних досліджень ще у 1998 році назвав таку допомогу неефективною, зазначивши: «Кампанія приватизації, яка мала принести плоди вільного ринку, натомість допомогла створити систему магнатського капіталізму, керовану для вигоди корумпованої політичної олігархії, яка привласнила сотні мільйонів доларів західної допомоги і розграбувала багатства Росії»⁴⁰. Крім того, Закон про агентів іноземного впливу, прийнятий російської Думою у 2022 році, суттєво обмежив діяльність організацій, які виступають за розвиток демократії та захист прав людини. Під час обговорення цього закону голова Держдуми В'ячеслав Володін роз'яснив його мету: «Втручання було протягом усього часу існування Російської Імперії, Радянського Союзу та Російської Федерації. Це втручання ми з вами відчуваємо і сьогодні з боку

³⁶ Olena Tregub, "Western Components Have no Place in Russia's Arsenal," *Financial Times*, February 8, 2023, <https://www.ft.com/content/18552d71-ab14-4b79-8721-c63ac30f1e1a>.

³⁷ "Terror in the Details: Western-made Components in Russia's Shahed-136 Attacks," International Partnership for Human Rights, Independent Anti-Corruption Commission, Truth Hounds, & Global Diligence, 2023, <https://stories.iphronline.org/terror-in-the-details/index.html>.

³⁸ "Fact Sheet: United States and G7 Partners Impose Severe Costs for Putin's War against Ukraine," *The White House*, May 8, 2022, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/08/fact-sheet-united-states-and-g7-partners-impose-severe-costs-for-putins-war-against-ukraine/>.

³⁹ "US Foreign Aid by Country 2022," <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/us-foreign-aid-by-country>.

⁴⁰ Janine R. Wedel, "Aid to Russia," *Institute of Policy Studies*, September 1, 1998, https://ips-dc.org/aid_to_russia/.

США, Англії та інших європейських держав. Кожна країна має захищатися, якщо вона думає про своє майбутнє»⁴¹.

Важливість підтримки демократичних і правозахисних організацій у Росії важко заперечити, але результати останніх трьох десятиліть допомоги практично відсутні, особливо у порівнянні з демократичним розвитком України. РФ перетворилася на тоталітарну країну; суспільного запиту на демократизацію явно недостатньо для змін, які зроблять Росію частиною цивілізованого світу⁴². Рівень підтримки анексії Криму⁴³ й відсутність помітного російського антивоєнного руху в Росії та за кордоном свідчать про глибокі проблеми у суспільстві⁴⁴. Сподівання Заходу, що проблеми зникнуть зі смертю нинішнього лідера, можуть виявитися необґрунтованими. Тому надання допомоги в першу чергу зміцнює диктатуру і не слугує жодній іншій меті, що, звичайно, не відповідає інтересам США та американських платників податків.

Додаткові фінансові та інші обмеження

Варто зауважити, що сумнівне використання наданої допомоги стосується і міжнародної підтримки, включаючи пакети допомоги МВФ. Коли в 1998 році Росія оголосила про технічний дефолт і чекала від МВФ пакета допомоги у розмірі 11,2 млрд. доларів, керівник Рахункової палати РФ Веніамін Соколов, який розслідував використання попередньої фінансової допомоги міжнародних кредитних і гуманітарних організацій, відзначав: «Усі кредити, надані Росії, спрямовуються на спекулятивні фінансові ринки і не мають ніякого впливу на національну економіку»⁴⁵.

США вже заборонили своїм громадянам надавати управлінські та консультаційні послуги будь-якій фізичній чи юридичній особі в Росії. Ці послуги розглядаються як інструмент збагачення російської еліти та підживлення військової машини Кремля, а також ухилення від санкцій. Заборона кільком російським банкам використовувати SWIFT, одночасно дозволяючи таким гігантам, як Ощадбанк і Газпромбанк, продовжувати операції, через їхню

⁴¹ "How Will the New Law on Foreign Agents Work," *State Duma*, June 29, 2022, <http://duma.gov.ru/news/54760/>.

⁴² Elena Davlikanova and Lyubov Sobol, "The Democratization of Russia: A Fantasy?" *Center for European Policy Analysis*, September 9, 2023, <https://cepa.org/article/the-democratization-of-russia-a-fantasy/>.

⁴³ Denis Volkov and Andrei Kolesnikov, "My Country, Right or Wrong: Russian Public Opinion on Ukraine," *Carnegie Endowment for International Peace*, September 7, 2022, <https://carnegieendowment.org/2022/09/07/my-country-right-or-wrong-russian-public-opinion-on-ukraine-pub-87803>.

⁴⁴ Marika Semenenko, "Why Aren't Russians Abroad Doing More to Protest the War?" *The Moscow Times*, May 31, 2023, <https://www.themoscowtimes.com/2023/01/12/why-arent-russians-abroad-doing-more-to-protest-the-war-2-a79899>.

⁴⁵ "Fact Sheet: United States and G7 Partners Impose Severe Costs for Putin's War Against Ukraine."

роль в експорті газу та нафти, посиляє потужний сигнал. Якщо Росію визнають державою-спонсором тероризму, вона опиниться в чорному списку FATF, що може призвести до краху та ізоляції всієї російської банківської системи.

США ввели нові обмеження на широкий спектр ресурсів і виробів з Росії, включаючи вироби з деревини, промислові двигуни та інші товари промислового та комерційного призначення. Під санкції також потрапили російські збройові та судноплавні компанії. Індивідуальні санкції спрямовані проти представників російської еліти та членів їхніх сімей, військових, пропагандистів і порушників прав людини⁴⁶.

Крім того, як повідомив міністр юстиції України Денис Малюська, досягнуто політичної домовленості з західними партнерами про передачу Україні 300 млрд. доларів золотовалютних резервів Росії, які опинилися під санкціями та були заморожені на Заході. ЄС також заморозив активи на суму близько 20 млрд. євро, що належать більш ніж 1500 особам та організаціям, які потрапили під санкції, що, як вважають, дасть потужний важіль впливу у майбутніх переговорах із Росією. Слід розробити безпрецедентний правовий механізм їхнього використання для потреб України⁴⁷. Однак визнання Росії державою-спонсором тероризму може створити перешкоди для переведення заморожених коштів та активів в Україну, про що мова піде нижче.

Санкції проти країн та окремих осіб, які торгують із зазначеними державами

Існує думка, що Росія «не є економічною наддержавою і нічого не дає світовій економіці»⁴⁸, але все ж таки в 2023 році Росія залишалася 11-ою економікою світу з ВВП у 2,06 трильйона доларів США⁴⁹. Щомісячний експорт Росії у 1994-2023 роках у середньому складав 24,43 млрд. доларів, сягнувши рекордного рівня – 57,9 млрд. доларів – у грудні 2021 року⁵⁰. Російська економіка дуже залежить від експорту сировинних товарів, а доходи від продажу сирої нафти, нафтопродуктів та газу складають близько половини федера-

⁴⁶ "Fact Sheet: United States and G7 Partners Impose Severe Costs for Putin's War Against Ukraine."

⁴⁷ "Denys Maliuska: West Is Ready to Give Russia's Gold and Foreign Exchange Reserves to Ukraine, but There Are Nuances," *The Odessa Journal*, September 12, 2022, <https://odessa-journal.com/denys-maliuska-west-is-ready-to-give-russias-gold-and-foreign-exchange-reserves-to-ukraine-but-there-are-nuances/>.

⁴⁸ Jeffrey Sonnenfeld, Steven Tian, "Why Is the IMF Pushing Putin's Economic Propaganda?" *Time*, April 11, 2023, <https://time.com/6270540/imf-pushing-putins-economic-propaganda/>.

⁴⁹ Sophie Ireland, "Economy Rankings: Largest Countries by GDP, 2023," *CEO World Magazine*, 2023, <https://ceoworld.biz/2023/08/25/economy-rankings-largest-countries-by-gdp-2023/>.

⁵⁰ "Russia Exports," *Trading Economics*, 2023, <https://tradingeconomics.com/russia/exports>.

льного бюджету Росії. Основні статті російського експорту – паливо та енергоносії (понад 50%), метали (10%), машини та обладнання (7,4%), хімічна продукція (7,4%), а також продукти харчування та сільськогосподарська продукція (5%)⁵¹. Основні експортні партнери Росії – Китай, Німеччина, Нідерланди, Італія, Туреччина та Японія. З 2022 року торгівлю з Росією наростила ціла група країн, включаючи Індію, Грецію, Туреччину, Словенію, Болгарію, Бразилію, Китай, Австрію та Бельгію⁵².

Експорт викопних палив вважається основним фактором нарощування військової сили та агресивних дій Російської Федерації проти України. Саме тому українське керівництво та дипломати активно виступають за ембарго на енергоресурси, серед інших санкцій⁵³. Зростання російської економіки в 2000-і роки стало результатом не успішних політичних та економічних реформ, а насамперед швидкого зростання цін на нафту – з 12 доларів за барель 1998 року до 27,3 доларів у 2003 році та майже 150 доларів у середині 2008 року. За словами провідного економіста ЄБРР Сергія Гур'єва, цей стрибок цін на нафту забезпечив від третини до половини приросту Росії. Кожна криза, з якою стикалася російська економіка – у 1998, 2008, 2014, 2020 роках – збільшував залежність від сировинного сектора⁵⁴. Навіть зараз, коли обсяги експорту нафти скорочуються, зростання цін дозволяє Росії пом'якшити наслідки тиску. На думку російського економіста Сергія Алексашенка, економіка Росії влаштована так, що вона критично залежить від експорту нафти та нафтопродуктів, за меншої залежності від газу. Тому якщо не буде обмежено експорт нафти та нафтопродуктів з Росії, російська економіка серйозно не постраждає⁵⁵ навіть за наявності механізму обмеження цін⁵⁶. Оскільки США не залежать від російських енергоресурсів, вони вже заборонили імпорт російської нафти, газу та вугілля.

⁵¹ "Russia Exports."

⁵² Josh Lipsky, Niels Graham, "China Is Trading More with Russia – but so Are Many US Allies and Partners," *Atlantic Council*, May 30, 2023, www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/china-is-trading-more-with-russia-but-so-are-many-us-allies-and-partners/.

⁵³ "Press Briefing by Press Secretary Karine Jean-Pierre and Commerce Secretary Gina Raimondo," *The White House*, September 6, 2022, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/press-briefings/2022/09/06/press-briefing-by-press-secretary-karine-jean-pierre-and-commerce-secretary-gina-raimondo/>.

⁵⁴ Елизавета Базанова, "Почему за 20 лет Россия так и не перешла от стагнации к развитию", *Ведомости*, 8 октября 2019, <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2019/10/08/813068-20-let-stagnatsii>.

⁵⁵ Дмитрий Кожурин, "«Путин тактически решает маленькую задачу, но стратегически создает огромную катастрофу». Экономист Алексашенко о будущем экономики РФ", *Настоящее время*, 12 сентября 2022, <https://www.currenttime.tv/a/putin-takticheski-reshaet-malenkuyu-zadachu-no-strategicheskii-sozdayut-ogromnuyu-katastrofu-ekonomist-aleksashenko/32027675.html>.

⁵⁶ "The Price Cap on Russian Oil: A Progress Report," *US Department of the Treasury*, May 18, 2023, <https://home.treasury.gov/news/featured-stories/the-price-cap-on-russian-oil-a-progress-report>.

Загалом очікується, що будь-які санкції, введені Заходом, завдадуть менше шкоди країнам, які їх запроваджують, ніж країні, проти якої вони введені. Результат протистояння у нинішній енергетичній війні поки що не зрозумілий, оскільки світ ще не готовий повністю відмовитися від російської експортної нафти, особливо в найближчі 15 років, враховуючи нинішні темпи зеленої трансформації енергетики. Нині Росія покриває одну шосту світового попиту на нафту. Тільки за перші шість місяців з початку повномасштабного вторгнення лише ЄС заплатив Росії більше 90 млрд. євро за енергоресурси, у тому числі 51 млрд. за нафту, 37 млрд. за газ і біля 3 млрд. за вугілля⁵⁷. Економісти вже кажуть, що санкції можуть спровокувати рецесію в ЄС, посилюючи його внутрішні економічні проблеми, у той час як він надає фінансову, військову та гуманітарну допомогу Україні та забезпечує понад сім мільйонів українських біженців⁵⁸. Вже були повідомлення⁵⁹ про обхід введеної для Росії стелі цін на нафту та інших санкцій⁶⁰.

Крім того, українці бачать у присутності міжнародних компаній у Росії приховану підтримку російського тероризму, оскільки ці компанії сплачують податки до російського бюджету, платять зарплату працівникам та стимулюють економіку загалом. У 2022 році іноземний бізнес сплатив до російського бюджету податки на загальну суму \$24,37 млрд. Деякі світові компанії пішли з російського ринку з початку 2022 року, часто – понісши значні збитки, але понад 1000 іноземних компаній далі працюють і здійснюють виплати у федеральний бюджет Росії, зтягаючи війну в Україні і збільшуючи кількість жертв⁶¹. Деякі експерти також зазначають, що нинішні великі втрати військових в Україні не зможуть стримати спроб Росії відновити сферу впливу Радянського Союзу, що становить постійну загрозу для країн НАТО⁶².

⁵⁷ "Financing Putin's War: Fossil Fuel Imports from Russia During the Invasion of Ukraine," *Centre for Research on Energy and Clean Air (CREA)*, <https://energyandcleanair.org/financing-putins-war/>.

⁵⁸ "The UN Refugee Agency: Ukraine," September 7, 2022, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

⁵⁹ "Global Advisory on Russian Sanctions Evasion Issued Jointly by the Multilateral REPO Task Force," *US Department of the Treasury*, March 9, 2023, https://home.treasury.gov/system/files/136/REPO_Joint_Advisory.pdf.

⁶⁰ Управління контролю за іноземними активами (OFAC) Міністерства фінансів США публікувало попередження: "Possible Evasion of the Russian Oil Price Cap," *US Department of the Treasury*, April 17, 2023, <https://ofac.treasury.gov/recent-actions/20230417>.

⁶¹ Olena Davlikanova, Iryna Lylyk, N. Savytska, "Civil Society Influence on the Behavior with Regards to Russia's Full-Scale Invasion in Ukraine" (Kyiv: Friedrich Ebert Foundation, 2023), https://www.researchgate.net/publication/374166337_civil_society_influence_on_the_companies'_behavior_with_regards_to_russia's_full-scale_invasion_in_ukraine.

⁶² Robbie Gramer, Jack Detsch, "Russia Is Already Looking Beyond Ukraine: Moscow's Massive Losses May Not Neutralize Its Threat to NATO Countries," *Foreign Policy*, May

Замість висновків

Наш аналіз показує, що Російська Федерація формально відповідає критеріям вступу до «клубу злочинців». Наведений аналіз дій РФ після розпаду Радянського Союзу дає переконливі аргументи на користь її визнання державою-спонсором тероризму. У ньому викладено конкретні критерії – надання підтримки терористичним угрупованням, переховування терористів, сприяння змовам, кібератаки, співпраця з визнаними державами-спонсорами тероризму, використання маріонеток. Наведені докази включають підтримку таких угруповань, як Група Вагнера, Хезболла, іранський Корпус вартових ісламської революції та Талібан, а також участь у численних конфліктах та терористичних актах, зокрема в Україні. Ця підтримка включає надання фінансової допомоги, зброї та сприяння терористичній діяльності у різних зонах конфліктів, таких, як Сирія, Лівія, Центральноафриканська Республіка, Малі, Судан, Мадагаскар, Венесуела, Мозамбік, а також Україна. Російська Федерація причетна до підтримки сепаратистів, замішаних у насильстві проти цивільного населення України, та постачання незаконним озброєним формуванням важкого озброєння. Крім того, вона брала участь у кібератаках та діях проти іноземних урядів, а також у вбивствах і замаху за кордоном.

Проте, політичні міркування наразі не дозволяють США включити Російську Федерацію до списку Держдепартаменту США. Аналіз аргументів «за» та «проти» ми подамо в окремій статті. У двох словах, визнання Росії державою-спонсором тероризму несе низку потенційних переваг, включаючи його стримуючий фактор, посилення міжнародного тиску та символічне попередження авторитарним режимам. Цей крок може зашкодити подальшій агресії та зірвати стратегію Росії зі зміни світового порядку. Він також може послабити економічний потенціал Росії для військових інвестицій, символічно позначивши позицію проти посилення автократій в усьому світі.

Але у такого визнання є й мінуси. Воно може призвести до ескалації напруженості, завдати шкоди відносинам із союзниками США та негативно вплинути на світову економіку. Припинення дипломатичних відносин з великою ядерною державою може призвести до непередбачуваних наслідків, що вплине на зусилля з нерозповсюдження ядерної зброї, глобальну продовольчу та енергетичну безпеку. Крім того існує ризик зменшення заморожених активів, призначених для відновлення України. Критики стверджують, що визнання може стати серйозною перешкодою для Росії, але не змусить її припинити нинішню війну. Процес виключення зі списку в майбутньому також вимагатиме доказів зміни її поведінки та громадської підтримки.

Загалом посилення дипломатичної та економічної ізоляції Росії можна розглядати як інвестицію не лише у довгострокову безпеку України, а й у американську та світову безпеку для прийдешніх поколінь⁶³.

Застереження

Представлені тут погляди належать виключно автору і не відображають офіційну позицію Консорціуму військових академій та інститутів вивчення проблем безпеки програми «Партнерство заради миру», організацій-учасниць чи видавців Консорціуму.

Подяка

Стаття написана за підтримки Фонду Ейрі Ніва та доктора Тіма Вілсона. Крім того, авторка надзвичайно вдячна Збройним силам України (ЗСУ) за можливість продовжувати наукову роботу та будь-яку іншу професійну діяльність українців. Окрема подяка волонтерам, які допомагають ЗСУ, американському та європейським народам і їхнім урядам, які підтримали Україну у найважчий час. Подяка поширюється і на багато інших країн, які надали допомогу Україні, засудили агресію Росії та приєдналися до санкцій для її стримування.

Connections: The Quarterly Journal, Vol. 21, 2022, видано за підтримки уряду США.

Про автора

Олена Давліканова – запрошений науковий співробітник Школи перспективних міжнародних досліджень ім. Пола Нітце при Університеті Джона Гопкінса, а також доцент Сумського державного університету, політолог із більш ніж десятирічним досвідом роботи в міжнародних фондах, включаючи NDI та FES. <https://orcid.org/0000-0001-8536-3959>.

Електронна пошта: elena.davlikanova@gmail.com

⁶³ Michael D. Shear, Karoun Demirjian, "Biden Requests \$105 Billion Aid Package for Israel, Ukraine and Other Crises," *The New York Times*, October 20, 2023, <https://www.nytimes.com/2023/10/20/us/politics/biden-aid-israel-ukraine-taiwan-border.html>.